

KOZAN'DA BİR SULTAN HAMİT MİRASI: ADANA'NIN GİRİTLİ MUHACİRLERİ VE ŞEVKIYE KÖYÜ

Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU*

Adana ve çevresi coğrafi konumu, iklimi ve üretim modellerinin çeşitliliği ve zenginliğinin yanı sıra, tarih boyunca aldığı göçlerle de sosyo-kültürel açıdan hayli renkliliğe sahip bir yerleşim yeridir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma süreciyle birlikte, İmparatorluktan kopan topraklardan Anadolu'ya büyük göçler gerçekleşmiş ve Adana ve civarı da bu göçmenlerin iskân mıntıklarından birisi olmuştur. 19. yüzyılın sonunda Girit'te meydana gelen Rum ayaklanması sebebiyle memleketlerini terk etmek zorunda kalan Müslüman muhacirler de Osmanlı idaresi tarafından İmparatorluktaki birçok vilâyete gönderilmişler, hatta bunlar için farklı vilâyetlerde toplam 22 yerleşim birimi inşa edilmiştir. Bu köylerden 10 adeti ise Adana Vilâyeti ve çevresindedir.

Adana Vilâyeti, 20. yüzyılın başlarında iskân edilen Girit muhacirlerinin sayıca en çok yerleştirildiği ikinci ve bu faaliyetin en yoğun yaşandığı birinci Osmanlı vilâyeti olması açısından Girit Müslümanları'nın göç ve iskân tarihinde büyük öneme sahiptir.

İnşa edilen yerleşim birimlerinden birisi de günümüzde Kozan İlçesi'nin bir mahallesi olan Şevkiye Köyü'dür. 20. yüzyılın tam başında gerçekleşen bu iskân işlemi Giritliler'in Adana'ya son gelişi olmamış, Cumhuriyet dönemindeki Mübadele Anlaşması ile birlikte Adana merkezindeki birçok mahalleye mübadillerin yerleştirilmesiyle, Giritliler Adana'nın renkli kültürel kimliğinde yerlerini almışlardır.

Bu çalışmada, Osmanlı ve aile arşivlerdeki belgeler ile Kozan ve Adana'da Giritlilerin meskûn olduğu birimlerde gerçekleştirilen alan araştırması ve sözlü tarih çalışmasının bulguları vasıtasıyla, Adana'nın Giritli göçmenlerinin göç ve

* *Yrd.Doç.Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, tesepetcioglu@adu.edu.tr*

şehrinin 35 km güneyindeki Alicani köyünden gelmişlerdir ki bu bilgi, o dönem Girit göçmenlerinin adanın hangi yerleşim biriminden geldiklerini tespit etmenin çok güç olduğu düşünüldüğünde, hayli önemli bir bilgidir.

Kozan Şevkiye Köyüne iskân edilen Girit muhacirleri, iskânı takip eden yıllarda yaşadıkları tüm zorlu koşullara, I. Dünya Savaşı sonrası şahit oldukları işgale, yerel kültürle bir takım farklılıklarına karşın, geride kalan zaman zarfı boyunca uyum aşamasında hayli başarılı olmuşlar ve Kozan'ın renkli sosyo-kültürel toplumsal yapısında yerlerini almışlardır.

KAYNAKÇALAR

Arşiv Belgeleri:

- BOA. DH.MKT. 1761-17* (1 Safer 1308 Hicri/16 Eylül 1890)
BOA. DH.MKT. 1767-116 (21 Safer 1308 Hicri/6 Ekim 1890)
BOA. Y.A.RES. 53-21 (6 Cemaziyülevvel 1308 Hicri/17 Ocak 1891)
BOA. Y.PRK.BŞK. 20-29 (9 Cemaziyülevvel 1308 Hicri/20 Ocak 1891)
BOA. DH.MKT. 1806-16 (25 Cemaziyülevvel 1308 Hicri/5 Şubat 1891)
BOA. DH.MKT. 2006-33 (6 Rebiyülevvel 1310 Hicri/28 Eylül 1892)
BOA. İ.DH. 1318-1312 (7 Cemaziyülevvel 1312 Hicri/6 Aralık 1894)
BOA. BEO. 717-53738 (1 Recep 1313 Hicri/18 Aralık 1895)
BOA. ŞD. 2974-61 (26 Muharrem 1316 Hicri/16 Haziran 1898)
BOA. İ.DH. 1356-1316 (5 Rebiyülevvel 1316 Hicri/21 Eylül 1898)
BOA. BEO. 1166-87424 (9 Rebiyülevvel 1316 Hicri/25 Eylül 1898)
BOA. A.MKT.MHM. 507-16 (4 Nisan 1315 Rumi/16 Nisan 1899)
BOA. MV. 91-62 (6 Muharrem 1317 Hicri/17 Mayıs 1899)
BOA. Y.PRK.KOM. 10-29 (24 Safer 1317 Hicri/4 Temmuz 1899)
BOA. DH.MKT. 2270-116 (11 Recep 1317 Hicri/15 Kasım 1899)
BOA. Y.PRK.MYD. 22-55 (8 Cemaziyülâhır 1317/14 Ekim 1899)
BOA. Y.PRK.ASK. 155-118 (15 Recep 1317 Hicri/19 Kasım 1899)
BOA. İ.TAL. 203-1317 (6 Şevval 1317/7 Şubat 1900)
BOA. DH.MKT. 2339-129 (2 Muharrem 1318 Hicri/ 12 Mayıs 1900)
BOA. DH.MKT. 2406-137 (29 Cemaziyülevvel 1318 Hicri/24 Eylül 1900)
BOA. DH.MKT. 2428-1 (21 Recep 1318 Hicri/14 Kasım 1900)
BOA. DH.MKT. 2454-1 (4 Zilkade 1318 Hicri/23 Şubat 1901)
BOA. MF.MKT. 618-77 (24 Zilhicce 1319 Hicri/3 Nisan 1902)
BOA. A.MKT.MHM. 518-9 (5 Rebiyülevvel 1320 Hicri/12 Haziran 1902)
BOA. DH.MKT. 530-4 (19 Rebiyülevvel 1320 Hicri/26 Haziran 1902)
BOA. A.MKT.MHM. 528-34 (26 Zilhicce 1323 Hicri/21 Şubat 1906)
BOA. DH.MKT. 2640-13 (29 Ramazan 1326 Hicri/25 Ekim 1908)
BOA. DH.MKT. 2746-98 (1 Safer 1327 Hicri/22 Şubat 1909)
BOA. DH.MKT. 2809-76 (21 Rebiyülâhır 1327 Hicri/12 Mayıs 1909)
Nazif Ağa'nın Mal Alım Belgesi (Ömer Faruk Kaymaz Aile Arşivi)
Nazif Ağa'ya Ait Mürûr Tezkiresi (Ömer Faruk Kaymaz Aile Arşivi)

Kıtap ve Makaleler:

ADIYEKE, Ayşe Nükhet, “1881 Yılında Girit Vilayetinde Yapılan Nüfus Sayımı ve Tartışmalı Sonuçları”, *Fethinden Kaybına Girit*, Ed. Ayşe Nükhet Adıyeke-Nuri Adıyeke, Babıalı Kültür Yayıncılık, 2006 İstanbul, s. 163-170.

ADIYEKE, Ayşe Nühket - Nuri Adıyeke, *Girit Nikâh Defteri (1916-1921) ve Girit'teki Aile Adları*, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul 2011.

ADIYEKE, Nuri, "Girit Seferine Konulan Nokta - Kandiyeli'nin Fethi ve Psikolojik Sonuçları", *13. Uluslararası Türk Tarih Kongresi Bildirileri Kitabı (4-8 Ekim 1999) Cilt III, Kısım I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002, s. 153-161.

ALBAYRAK, Mustafa, "Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolunun Yapımı", *OTAM*, Ankara 1995, S. 6, s. 1-38.

ARI, Kemal, *Büyük Mübadele - Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

BAYRAKTAR, Hilmi, "Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilayetine Yapılan Göç ve İskânlar (1869-1907)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2007, S. 22, s. 405-434.

BEYOĞLU, Süleyman, "Girit Göçmenleri (1821-1924)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 2, İstanbul 2000, s. 123-138.

BOSTAN, İdris, "Zor Sancı'nın İmâr ve Islâhı İle Alâkâhı Üç Lâhiya", *Osmanlı Araştırmaları VI - The Journal of Ottoman Studies*, İstanbul 1986, s. 163-220.

Cevdet Paşa, *Tezâkir 21-39* (Yay. Haz. Cavid Baysun), TTK Yayınları, Ankara 1991.

ÇAMURDAN, A. Cevdet, *Kozan'ı Tamyalım*, Önder Matbaası, Ankara 1973.

ÇELİK, Rüştü, *Kandiyeli Olayları - Girit'in Osmanlı Devleti'nden Kopuşu*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

ÇINAR, Ali Osman, "Bingazi'de Tarımsal Kalkınma Amaçlı Göçmen İskânı (1851-1904)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 4, İstanbul 2004, s. 19-53.

DÜNDAR, Fuat, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

EMGİLİ, Fahriye, "Tarsus'ta Girit Göçmenleri (1897-1912)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2006, Vol. 25, No:39, s. 189-197.

The Encyclopedia of Islam, "Crete", Vol. I, Luzoc Co. Pub., London 1913, s. 878-880.

EREN, Ahmet Cavit, *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri - Tanzimat Devri İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler*, Nurgök Matbaası, İstanbul 1966.

GENÇ, Hamdi, İ. Murat Bozkurt, "Osmanlı'dan Brezilya ve Arjantin'e Emek Göçü ve Göçmenlerin Sosyo-Ekonomik Durumu (1850-1915)", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C. 28, S. 1, İstanbul 2010, s. 71-103.

GEORGE LIN, Herve, *Smyrna'nın Sonu-İzmir'de Kozmopolitizmden Milliyetçiliğe*, Bir Zamanlar Yayıncılık, İstanbul 2008.

HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

HANÇERLİ, H. Yüksel, *Giritli Mübadillerin Son Durağı: Çukurova - Parçalanmış Ailelerin Öyküsü*, Hançerli Fotoğrafçılık Ltd. Şti. Yayınları, Adana 2007.

İŞİN, Mithat, *Tarihte Girit ve Türkler (374 Sayılı Askerî Deniz Mecmuası Tarih İlâvesi)*, Askerî Deniz Matbaası, İstanbul 1945, s. 35-43.

İPEK, Nedim, "Balkanlar, Girit ve Kafkaslar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Göçmen İskan Birimlerinin Kuruluşu (1879-1912)", Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 1, Isparta 1995, s. 197-221.

KAFI, Kadircan, *Türkiye'ye Göçler*, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul 1966.

KARPAT, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) - Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çev. Bahar Tırnacı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

KASSAB, Sawsan Agha, "II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Vilayetlerine İskan Edilen Giritli Göçmenler", *Osmanlı*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 697-701.

KÜTÜK, Abdurrahman, "Girit'ten Kozan'a", *Kozan Sevdası*, Yıl 3, S. 8, Adana 2009, s. 18-25.

ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1987.

SEPETCİOĞLU, Tuncay Ercan, "Türkiye'de Ana Dili Türkçe Olmayan Göçmen Topuluklara Yaklaşımlara Dair Bir Örnek: Girit Göçmenleri", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 9, S. 20-21, İzmir 2012, s. 77-108.

SEPETCİOĞLU, Tuncay Ercan, "XIX. Yüzyılda İzmir'e Göçler: Mora İsyanından Balkan Savaşlarına", *İzmir Kent Ansiklopedisi, Tarih Cildi-1*, Cilt Koordinatörü: Kemal Arı, Fevzi Çakmak, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir 2013, s. 120-128.

SEPETCİOĞLU, Tuncay Ercan, "İki Tarihsel 'Eski' Kavram, Bir Sosyo-Kültürel 'Yeni' Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir?", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 18, Özel S. 3, Ankara Ocak 2014, s. 49-83.

SEPETCİOĞLU, Tuncay Ercan, "Sürgün ve İskân Kısılcığında Giritli Müslüman Kadın (1896-1913)", *History Studies International Journal of History, Special Issue on From Past to Present the Turks in Greece*, Vol. 6, Samsun Issue 2, Feb. 2014, s. 103-123.

SEPETCİOĞLU, Tuncay Ercan, "Giritli Müslüman Diasporası ve Bir Etnik Kimlik Meselesi", *Osmanlı İdaresinde Girit ve Girit Müslümanları* (Arapça ve Türkçe), Ed. Ali İbrahim Bekraki, Wassim İbrahim Bekraki, Ulinnoha Derneği Yayınları, Trablus Lübnan 2014, s. 69-92.

SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2006.

SVORONOS, Nikos, *Çağdaş Helen Tarihine Bakış*, Çev. Panayot Abacı, Belge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul 1988.

TUKİN, Cemal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Girit İsyanları - 1821 Yılına Kadar Girit", *Belleten*, C. 9, S. 34, Ankara 1945, s. 136-206.

YILMAZ, Mehmet, "Policy of Immigrant Settlement of the Ottoman State in the 19th Century", *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, Vol. 2, Yeni Türkiye Pub., Ankara 2000, s. 594-608.

Tezler:

ÖZTÜRK, Adil Adnan, *1877-1878 Savaşından, Balkan Savaşına Kadar İzmir'de Göçmen Sorunu* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir 1990.

SEPETCİOĞLU, Tuncay Ercan, *Girit'ten Anadolu'ya Gelen Göçmen Bir Topluluğun Etnotarihsel Analizi: Davutlar Örneği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

YAZAN, Şamil, *Kozan Sancağında Yaşayan Osmanlı Ermenilerinin Siyasi Faaliyetleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2011.

İnternet Kaynakları:

<http://www.interkriti.org/visits/monofatsi/arkalohori/en02.htm> (Erişim Tarihi: 28.05.2015).

Sözlü Kaynaklar:

Ömer Faruk Kaymaz, 1950 Kozan doğumlu, Üniversite mezunu, esnaf, Kozan Kent Konseyi Bşk, Görüşme Tarihi: 31.03.2015.

Nurten Över, 1939 Kozan doğumlu, ilkokul 4. sınıf eğitilmiş, ev hanımı, Görüşme Tarihi: 31.03.2015.

Süheyla Adem, 1955 Kozan doğumlu, ilkokul 5. sınıf eğitilmiş, ev hanımı, Görüşme Tarihi: 31.03.2015.

Mustafa Över, 1936 Kozan doğumlu, ilkokul 3. sınıf eğitilmiş, çiftçi, Görüşme Tarihi: 31.03.2015.

Mustafa Aktamış, 1934 Kozan doğumlu, çiftçi, Görüşme Tarihi: 31.03.2015.

Hasan Okludil, 1941 Adana doğumlu, ortaokul mezunu, esnaf-emekli, Görüşme Tarihi: 01.04.2015.